

Φωτεινή Φραγκούλη

Πολλές φορές έχω ασχοληθεί με κείμενα παιδικής λογοτεχνίας και άλλες τόσες έχω άθελά μου αναρωτηθεί για τη φύση αυτής της λογοτεχνίας που απευθύνεται σε μικρότερα ή μεγαλύτερα παιδιά. Και όσο περισσότερο το σκέπτομαι και το εξετάζω τόσο πιο πολύ πείθομαι ότι αυτό που ονομάζουμε παιδική λογοτεχνία είναι τελικά μια επικοινωνία εξουσιαστικά ανισοβαρής, αφού σε καμία περίπτωση η συνομιλία δεν διεξάγεται σε βάση ισότητας. Από τη μια είναι ο ενήλικος συγγραφέας που μιλά και από την άλλη το ανήλικο παιδί που σιωπάει και ακούει. Όπως και να το δεις, ενήλικος-παιδί, ομιλών σιωπών, η πλάστιγγα πάντα βαραίνει προς τη μία πλευρά.

Γι' αυτό συνεχώς όταν κοιτάζω συγκεκριμένα βιβλία πάντα με ενδιαφέρει να δω πώς ο κάθε δημιουργός χειρίζεται αυτήν την εγγενώς άνιση σχέση και αν στο τέλος καταφέρνει να απαλύνει μια συνδιαλλαγή στην οποία εξ ορισμού κατέχει τη θέση του ισχυρού.

Μάλλον ασυναίσθητα στην αρχή, το ίδιο έκανα και αναφορικά με τα βιβλία της Φωτεινής Φραγκούλη, για τα οποία και η πιο επιπόλαιη ανάγνωση σου δίνει την εντύπωση ότι απέχουν πολύ από το υπεροπτικό ύφος του ενήλικου, συγγραφέα, δασκάλου, γονιού, που από θέση ισχύος συμβουλεύει, καθοδηγεί, κατευθύνει ένα σμάρι από σιωπηλά παιδιά.

Τα βιβλία της Φωτεινής μοιάζουν να είναι βιβλία-γέφυρες που μάλλον συγκεντρώνουν στην ίδια όχθη τα παιδιά με τους ενήλικους. Και τότε το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από το Αν στο Πώς τελικά γίνεται κάτι τέτοιο.

Νομίζω ότι το πρώτο μυστικό της είναι η αλήθεια της εμπειρίας. Δεν το ξέρω, γιατί δεν την έχω ρωτήσει ποτέ, αλλά η Φωτεινή μου δίνει πάντα την εντύπωση ότι το παιδί στα βιβλία που διαβάζω είναι εκείνη. Το κορίτσι που περνά τα καλοκαίρια στο Μόλυβο μαζί με τον παππού στο *Μισό Πιθάρι* το λένε Ελένη. Όμως, γιατί κάθε φορά που το διαβάζω νομίζω ότι κάτω από το 'καλλιτεχνικό ψευδώνυμο' κρύβεται η μικρούλα Φωτεινή μιας άλλης εποχής; Το παιδί που ήταν κάποτε μπολιάζει την απλοϊκά δυαδική σχέση συγγραφέα-αναγνώστη με ένα δίκτυο πομπών και δεκτών που δεν βολεύεται στο προκατασκευασμένο επικοινωνιακό σχήμα όπου ο ενήλικος συγγραφέας μιλά σε ένα παιδί που παθητικά ακούει. Όταν η σημερινή ενήλικη συγγραφέας διηγείται με μια

γραφή αναμνηστική όσα έζησε ως παιδί, ο θεωρούμενος ως πομπός μετατρέπεται σε δέκτη, αφού τώρα πια ο παππούς παίρνει τη θέση του ομιλούντος ενήλικου. Η συγγραφέας απεκδύεται τον ενήλικο εαυτό της και καθώς ξαναγίνεται παιδί απομακρύνεται από την σοφία των μεγάλων και στοιχίζεται στη γραμμή μαζί με τα παιδιά-αναγνώστες της παραχωρώντας τη θέση του ενήλικου σε έναν μειλίχιο και αξιαγάπητο παππού.

Αλλά μήπως και οι παππούδες των βιβλίων της, και μάλλον και της ζωής της, δεν είναι και αυτοί μεγάλα αξιαγάπητα παιδιά; Αρκεί να δούμε τα παιχνίδια του παππού στο *Μισό Πιθάρι*, τα κόλπα που μεταχειρίζεται για να ξεγελάσει τις δύο ενήλικες γυναίκες, τη σύζυγο και την κόρη του, τις σκανταλιές που σκαρώνει μαζί με την εγγονή του, για να καταλάβουμε ότι αυτός ο παππούς, παρά τα λίγα του μαλλιά και τις πολλές του ρυτίδες, δεν έχει ξεχάσει το παιδί που ήταν κάποτε. Άλλωστε αυτή δεν είναι η μοναδική φορά που παππούδες φτάνουν στα βιβλία της Φωτεινής ως παιδιά. Να θυμίσω μόνο το γνωστό σε όλους μας παππού Αχιλλέα στους *Αγγέλους των Κοχυλιών* που ως νεογέννητο μωρό δέχεται δώρα πολύτιμα από τις Μοίρες-πεταλούδες.

Φαίνεται ότι για τη Φωτεινή η παιδικότητα δεν αποτελεί μια χρονική περίοδο που έρχεται και παρέρχεται και άρα μπορεί να χρησιμεύσει ως κριτήριο, ως ειδοποιός διαφορά για να κατατάξει τους ανθρώπους σε μεγάλους και παιδιά. Αντίθετα αυτή δείχνει να είναι ένα μόνιμο χαρακτηριστικό και μια ‘ανήκεστος’ ευλογία από την οποία ποτέ κανείς δεν απαλλάσσεται. Γι’ αυτό και οι χθεσινοί παππούδες γίνονται τα προχθεσινά μωρά και οι τωρινοί ενήλικες συμβιώνουν μαζί τους σε έναν παραμυθικό χρονότοπο, όπου μπορούν οι μικροί του χθες και του προχθές να συγκατοικούν με τα σημερινά και με τα αυριανά ακόμη παιδιά.

Και όταν μία συγγραφέας έχει μια τέτοια αντίληψη για την παιδικότητα και την ανακαλύπτει όχι μόνο στον περασμένο αλλά και στον τωρινό της εαυτό, τότε είναι μάλλον αναμενόμενο να γράφει βιβλία για παιδιά, που όμως δεν απευθύνονται μόνο σε παιδιά· είναι βιβλία για όλους μας. Όλα τα βιβλία της Φωτεινής Φραγκούλη είναι αυτό που στην ορολογία της παιδικής λογοτεχνίας έχει επικρατήσει να λέγεται crossover picturebook, ή σε μετάφραση κάτι ως ‘δηλίκιακό βιβλίο’, αφού εμπλέκει σε ισότιμη βάση δύο ηλικιακά ετερογενή ακροατήρια, τους ανήλικους και τους ενήλικους.

Η Φωτεινή δεν γράφει βιβλία, που περιστασιακά κλείνουν πονηρά το μάτι στον ενήλικο συν-αναγνώστη, όταν εκείνος εξ ανάγκης διαβάζει σε ένα παιδί που ακόμη δεν έχει κατακτήσει τόσο καλά τη δεξιότητα ανάγνωσης ώστε την ίδια στιγμή που αποκωδικοποιεί να καταφέρνει συγχρόνως να κατανοεί και να χαίρεται όσα διαβάζει. Τα βιβλία της Φραγκούλη απευθύνονται εξίσου στο ανήλικο και το ενήλικο κοινό, αφού σε μια πολυεπίπεδη ανάγνωση ο καθένας παίρνει αυτό που του ταιριάζει.

Έτσι συμβαίνει και στην αιτιολογική ιστορία της κυδωνιάς στους *Αγγέλους των Κοχυλιών*, όπου μια κυδωνιά που άνθιζε ολοχρονίς έχασε τη συντροφιά του παλικαριού που καθόταν στον ίσκιο της. Και τότε τα λουλούδια της φυλλορρόησαν και στη θέση τους εμφανίστηκαν οι στυφοί, χνουδάτοι καρποί του δέντρου. Όλοι τούς θεώρησαν ακατάλληλους για βρώση, εκτός από μια κόρη ερωτευμένη και πληγωμένη που είχε την υπομονή να βρει τρόπους να τους μαγειρεύει και συνήθισε τον κόσμο να τρώει τα κυδώνια. Και έτσι έμαθε η κόρη, η κυδωνιά και ο κόσμος όλος ότι «της πίκρας ο καρπός πολύτιμος είναι!».

Ένα άλλο στοιχείο που συγκινεί εξίσου τόσο το μικρότερο όσο και το μεγαλύτερο αναγνώστη είναι η δύναμη των εικόνων που ζωγραφίζουν οι λέξεις στα κείμενα της Φραγκούλη. Παρόλο που η συγγραφέας ευτύχησε να έχει ιδιαίτερα επιτυχημένες συνεργασίες με εξαιρετικούς εικονογράφους, την Εύη Τσακνιά στους *Αγγέλους των Κοχυλιών* και το *Μισό Πιθάρι* και τη Φωτεινή Στεφανίδη στο *Κατ γατ παραγάτ*, οι εικόνες που γεννούν τα κείμενά της είναι ιδιαίτερα έντονες και όμορφες. Πάντα με συναρπάζουν «τα έναστρα σκαντζοχοιράκια» που αφού κυλίστηκαν πάνω στη μαύρη νύχτα άθελά τους αιχμαλώτισαν στα σουβλερά τους αγκάθια πολύτιμα στολίδια τα άστρα του ουρανού. Και τώρα έτσι τριγυρνούν στους αγρούς, τραβώντας χωρίς καμία έπαρση το δικό τους ήσυχο δρόμο, αναπάντεχα και ευλογημένα συναπαντήματα.

Εικόνες ωραίες, ποιητικές καμωμένες από το πολύτιμο υλικό της φαντασίας. Και κάθε φορά που τις διαβάζω, δεν ξέρω γιατί, αλλά έχω την αίσθηση ότι όλες αυτές οι εικόνες δεν αναφέρονται μόνο σε έναν κόσμο ονειρικό, μαγεμένο, αλλά και στην ίδια τη λογοτεχνική διαδικασία. Συχνά τα βιβλία της Φωτεινής μού δίνουν την αίσθηση αυτοαναφορικών κειμένων που περιγράφουν όχι μόνο τον κόσμο, αυτόν το μικρό το μέγα, αλλά και τη μυθοπλασία ως κατασκευή.

Ενίοτε το ομολογεί και η ίδια, όπως στην «Κόκκινη Κλωστή» από τους *Αγγέλους των Κοχυλιών*, όπου μια φορά και έναν καιρό το παραμύθι μεταμορφώθηκε και έγινε ένα κόκκινο μεταξωτό μαντήλι. Και αυτό, αφού χόρτασε παιδιά και αλήθειες σκάλωσε πάνω σε ένα γαϊδουράγκαθο και σχίστηκε σε πολλές κόκκινες κλωστές που γέμισαν τον αέρα. Μια τέτοια κόκκινη κλωστή, που κάποιιοι τυχεροί θα συναντήσουν περιμένει για να ξεκινήσουν όλα τα καινούργια παραμύθια. Η παρομοίωση του παραμυθιού με κόκκινη κλωστή όχι μόνο ανακαλεί τη λαϊκή λογοτεχνική παράδοση του «Κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη, δώσ' της κλότσο να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινήσει», αλλά και ταυτίζει τη διαδικασία της ύφανσης με εκείνη της μυθοπλασίας κάτι που γίνεται εμφανές και στην ετυμολογική συγγένεια ανάμεσα στα λατινογενή *texture* και *text*.

Αυτοαναφορική θα μπορούσε να είναι και η εικόνα των αγγέλων που κρυμμένοι στο γαλάζιο της θάλασσας ζουν μέσα στη γαλήνη των κοχυλιών. Γιατί τι άλλο είναι η λογοτεχνία παρά το καθρέφτισμα του ουρανού στα σκούρα νερά της πραγματικότητας; Στοιχεία γνωστά, τα κοχύλια και τα κόκκινα κοράλλια, σε σχέσεις ανοίκειες, ως μυστικές κρυψώνες των αγγέλων, δημιουργούν ένα νέο σύμπαν, το λογοτεχνικό, όπου το συνηθισμένο καθίσταται μαγικό και το αταίριαστο συγκλονιστικό.

Τη μυθοπλαστική διαδικασία μου φαίνεται ότι περιγράφει ακόμη *Το μισό πιθάρι*, που πάντοτε παραμένει ημιτελές προσμένοντας το άλλο του μισό. Προφανώς και θα μπορούσε το μισό πιθάρι της Μυτιλήνης να περιμένει αυτό που βρίσκεται απέναντι, στην άλλη πλευρά του Αιγαίου και ενώνει τους λαούς, ακόμη και αυτούς που έχουν μάθει να θεωρούνται εχθροί. Ή ακόμη το μισό πιθάρι της αρχαίας Μήθυμνας να χρειάζεται το άλλο μισό του σημερινού Μόλυβου, αυτό που θα ενώσει το τότε με το τώρα. Ίσως πάλι αυτό το μισό πιθάρι να μιλά για το πώς φτιάχνονται τα εικονογραφημένα βιβλία όπου οι λέξεις επιζητούν τις εικόνες που θα τις ολοκληρώσουν. Και ίσως πάλι το μισό πιθάρι να είναι το ίδιο το λογοτεχνικό κείμενο, αυτό που προσφέρει ο συγγραφέας δώρο ζωής και αγάπης στον αναγνώστη του για να βρει το άλλο του μισό μέσα στη δική του ματιά και ανάγνωση.

Όλο το έργο της Φωτεινής μου δίνει την αίσθηση ενός μισού πιθαριού, που δημιουργήθηκε καθώς συνταιριάστηκαν μαγικά χίλια μύρια κομματάκια από εμπειρίες, λύπες, χαρές, διαβάσματα και κυρίως αγάπες. Μαζεύοντας το παρόν και το παρελθόν το δικό της και όλων αυτών που έζησαν κοντά της η συγγραφέας το συγκολλά σε ένα

σπασμένο πιθάρι και το προσφέρει στον αναγνώστη της για να συνεισφέρει τη δική του εκδοχή στην αλήθεια των παραμυθιών της. Έτσι νομίζω συμβαίνει πάντα. Το μισό πιθάρι της Φωτεινής, το άλλο μισό δικό μας για πάντα.

Αθήνα 27-11-2013

Αγγελική Γιαννικοπούλου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
ΤΕΑΠΗ, ΕΚΠΑ